

6. Коточигова Е. В. Особенности развития творческого педагогического мышления [Текст] / Е. В. Коточигова // Психология педагогического мышления: теория и эксперимент. – М. : ИП РАН, 1998. – С. 115–117.

7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

8. Тутолмин А. В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя : автореф.

дисс. на соискание уч. степени доктора пед. наук / Александр Викторович Тутолмин. – Чебоксары, 2009. – 43 с.

9. Яланська С. П. Творча компетентність як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / С. П. Яланська // Проблеми сучасної психології. – 2015. – Вип. 28. – С. 682–692. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2015_28_58.

Дата надходження до редакції: 20.02.2017 р.

УДК 37.035.6:784.4

Оксана КРУСЬ,
старший викладач кафедри історії,
теорії музики та методики музичного виховання
Інституту мистецтв Рівненського державного
гуманітарного університету

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У пропонуваній статті розглянуто вплив української народнопісенної творчості на формування національної ідентичності студентів у ході навчання на музично-педагогічних факультетах вишів.

Ключові слова: народнопісенна творчість, національна ідентичність.

В данной статье рассмотрено влияние украинского народнопесенного творчества на формирование национальной идентичности студентов во время обучения на музыкально-педагогических факультетах вузов.

Ключевые слова: народнопесенное творчество, национальная идентичность.

The article examines the influence on the formation national identity students of Ukrainian folk-song art during learning at musical faculties of pedagogical universities.

Key words: folk-song art, national identity.

Постановка проблеми. Дослідження вітчизняних етнографів і музикознавців однозначно підтверджують, що вершиною української музичної культури є народна пісня. Не випадково творчість багатьох видатних українських композиторів увібрала в себе всю красу та мальовничу колоритність українських мелодій, а отже, маємо усі підстави стверджувати, що першоосновою всієї духовної культури є народнопісенна творчість. У ній відображені суспільно важливі події, повсякденне життя народу, його звичаї, обряди та традиції, а також багатий внутрішній світ людини.

Водночас зазначимо, що народнопісенна творчість – явище полі функціональне, адже виконує пізнавальну, світоглядну, інформативну, нормативну, регулятивну, комунікативну, культуротворчу та виховну функції.

Мета статті – показати вплив народнопісенної творчості на формування світоглядної самосвідомості студентської молоді, прищеплення їй почуттів патріотизму та національної гордості.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. В умовах глобалізації, яка розчиняє в собі національні ідентичності, нівелюючи основи духовного буття людини, навчальні заклади покликані готувати свідомих, національно освічених особистостей, наділених високим інтелектом і кругозором, спираючись при цьому на реальний національний ґрунт та базуючись на культурно-історичних традиціях [15]. У пошуку шляхів реалізації сучасних підходів до змісту, форм і технологій підготовки майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості особливої уваги заслуговує регіональний музичний фольклор – невід’ємна складова національної культури, інтегральна частка духовної скарбниці нації.

Про потужні виховні можливості музичного фольклорного феномена наголошували збирачі та дослідники української народнопісенної творчості П. Козицький, Ф. Колесса, М. Леонтович, О. Нижанківський, Д. Січинський та ін. Питанням реалізації потенціалу музичного фольклору в моральному та естетичному вихованні особистості присвятили свої праці сучасні науковці О. Аліксійчук, С. Деніжна, Р. Дзвінка, В. Дикало, О. Михайличенко, Р. Осипець,

І. Таран, Л. Хлебнікова, В. Чернобай, Г. Яківчук та ін. Разом із тим, у педагогічному аспекті національного виховання регіональний музичний фольклор не здобув спеціального теоретичного дослідження та методологічної розробки.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, багатожанровий аспект народних пісень відображає всі сторони життя і побуту народу, його історичне минуле, прагнення, надії, сподівання та ідеали. «Коли б українцєві заборонили писати й говорити не тільки своєю, а й усіма мовами світу, він усе одно не забув би рідної, оскільки вона була закодована уже в самих генах пісень і дум, чисельність яких і досі не встановлено: чи то 200, чи то всі 500 тисяч», – зазначає поет, академік Б. Олійник [9, с. 252]. Не варто переконувати, що основними джерелами розвитку й цементування національних духовних надбань є рідна мова і народна пісня. У них нація закодує свою історію, свій багатовіковий досвід, свою самобутність і здобутки культури. «... Народ, хоч би який багатий він був матеріально, втрачаючи мову і пісню, стає подібним до домашньої птиці, яка має крила тільки для того, щоб накрити ними тлуц і давати з них пір'я для подушок та перин», – наголошував поет Д. Павличко.

Відомий волинський поет-пісняр О. Богачук так нагнєнно висловився про неоціненний скарб, який заповіли нам прашури:

*Народна пісня – голос невисуцций,
Душі людської – вічне відкриття.
Вона ніколи, як і хліб насущий,
Не вийде з моди суцього життя!
Хай як би там не пишнїлася модна
У вихїлясах мікрофонних мод,
А наймодніша – істинно народна,
Що не старіє, як і сам народ [1, с. 20].*

Дійсно, пісенний фольклор своєю чистотою й правдою невмирущий, він піднімається значно вище модних нині шлягерів, якими захоплюється значна частина нашої молоді. Тільки народне мистецтво різних видів і жанрів та народна пісня спроможні виховати справжню людину, громадянина-патріота.

Це добре розумів композитор, педагог, музично-громадський діяч К. Стеценко. Він не раз наголошував, що сила народної пісні в тому, що вона може повернути до нас тих, хто втратив свою національність. Сила цієї пісні спроможна відкрити в їх душах усі джерела народного поняття, які були забиті чужим впливом на виховання, і спрямувати всі здібності їх духу на ті шляхи, якими йде народне життя. І тому українська пісня повинна бути одним із могутніх і перших факторів національного відродження й виховання нашого народу. Крім того, відомий українєць закликав: «Нам треба націоналізувати наш народ, самих себе, бо людина, яка існує поза межами національної стихії, – є мара, привид; бо народ, що не мислить себе живим членом у сім'ї людності, – не нація. Без народного характеру, без національного обличчя і всяка держава не є живий організм, а – механічний верстат» [12, с. 3].

Глибокі думки про українські народнопісенні скарби залишив нам і М. Гоголь, назвавши їх у статті «Про малоросійські пісні» живою, яскравою народною історією, де «відкривається життя народу». «Пісні для Малоросії – усе: і поезія, й історія, і батьківська могила», – зауважував Микола Васильович [2]. У них відображаються народний побут, стихія характеру, почуття, хвилювання, страждання, веселощі, дух минулого, «широка воля козацького життя», різноманітні риси «побуту домашнього», глибокий ліризм, висока

поезія із надзвичайно багатою музикою, а отже, вони є неперевершеним джерелом національного виховання.

Відомий знавець і дослідник українського музичного фольклору Ф. Колесса підкреслював неабияку історико-пізнавальну цінність народного мелосу. Він, зокрема, писав: «Народні пісні є органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісній зв'язі з духовним життям народу, як його найсильніший вислів, а тому дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку. У самому наперстванні українських народних пісень зазначились дуже виразно суспільні й політичні терміни та чергування культурних впливів протягом більше як тисячолітньої історії нашого народу» [6].

Народна пісня у контексті історичних джерел своїми виховними потенціями може активно впливати на етнічну свідомість особистості й формувати в ній високі моральні якості. Свого часу М. Драгоманов влучно зауважував: «... Узагалі народні пісні завше реальні, і цільні, і рівні по своєму тону, бо ті пісні вилились із самого життя, не навмисне, і через те й вийшли такими реальними й цільними, як буває в самому життю те, що їх породило: печаль, радість, любов, ненависть чи що інше. Українські ж пісні до того на диво стройні по своїй будівлі, і в них слово до слова так прибрано, мов вони обточені довгою працею великого артиста» [4].

Сучасна дослідниця С. Деніжна стверджує: «... народної пісні ... не можна замінити у вихованні, як не можна замінити молока матері для немовляти...» [3]. Іншими словами, використання народної музичної творчості у системі виховання підростаючого покоління, зокрема майбутніх учителів музики, покликане сформувати його істинну духовність. І не дивно, адже пісня в історичному аспекті являє собою одну зі специфічних ознак української нації. Вона – джерело патріотизму, національної єдності й моралі, а не лише розвага. У ній – історія народу, духовна міць. Українська пісня зберігає не лише невмирущу силу, свіжість, привабливість, а й мову, передає її мелодіку. Саме в пісні виразно простежується найтісніший зв'язок – мова зберігається в пісні, а пісня існує завдяки мові та музиці.

«Навчальний процес у школах, – наголошував відомий західноукраїнський педагог, письменник та просвітитель О. Духнович, – повинен ґрунтуватися на вивченні історії, культури своєї Батьківщини, куди входить, природно, й національно-музична вихованість». Саме її закарпатський просвітитель розглядав як важливий чинник у справі виховання, наголошуючи на необхідності «навчати дітей пісням народним». Він вважав, що «народні пісні приносять велику користь у справі виховання» [5, с. 59]. До речі, подібної думки дотримувався не лише Духнович. Означена проблема і сьогодні хвилює багатьох діячів науки й культури, педагогів, адже коштовні пісенні скарби, які століттями створювали і свято оберігали наші предки, сьогодні збайдужіло й цинічно втрачаються. Натомість радіо- та відеоефір зухвало переповнюється відверто шкідливим вокальним мотлохом у вигляді «попси» та аматорських пісенних спроб-одноденок.

Інший представник передової педагогічної еліти Б. Грінченко, беручи діяльну участь у реформуванні народної освіти, висловив геніальну думку про обов'язкове опанування молоддю мистецтва рідного краю, де кожна місцевість виявляє «елементи витончених мистецтв: малювання, музики і співів.

Саме вони повинні входити до загальноосвітнього курсу». Педагог підкреслював, що правильний і всебічний розвиток людини залежить від правильного й всебічного пізнання предметів та явищ, які оточують кожного [8]. До речі, Грінченко одним із перших дав розгорнуту характеристику причин занепаду освіти та науки в Україні того часу, з об'єктивних наукових позицій указав на єдність проблем соціальних і культурних, на значення мови в розвитку освіти та культури. І не випадково, адже пісенна спадщина – це ніби музичний літопис народу, відлуння голосів минулих, нинішніх та прийдешніх поколінь. Тому звертання у навчальному процесі сучасного ВНЗ до витоків народного життя в історичному аспекті, творче впровадження в практику скарбів народної мудрості, вираженої і в народнопісенній творчості, – ось головний вектор національної спрямованості в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

М. Стельмахович підкреслює, що в народній пам'яті не стерлися слова: «Той, хто забув звичай своїх батьків, карється людьми й Богом» [11]. Цей мудрий вислів – серйозне застереження легковажним, які нехтують народними традиціями й звичаями, байдуже ставляться до всього того, що народжувалося і підтримувалося нашими предками впродовж усієї його багатотисячолітньої історії. Зважаючи на це, напрошується логічний висновок: відродити й наполегливо впроваджувати в навчально-виховний процес сучасного навчального закладу глибинні пласти вітчизняної народнопісенної творчості, що містить у собі найбільше можливостей для глибокого й всебічного пізнання й засвоєння вихованцями багатонаціональної культури свого народу.

Кожна нація, як відомо, передає та відтворює свою культуру через освіту. Звідси – необхідність рішуче посилювати національно-ціннісний характер усієї системи освіти, формувати в підростаючого покоління почуття патріотизму, громадянської та державницької ідеології, гуманності, співчуття, толерантності, совісті, честі, любові, дружби як норм повсякденного життя. «Наша щедрість, а в крайнощях навіть зневага до матеріальних благ, наша товариська вдача, одвертість і таке інше промовляє до нас із казок і народних пісень, – відзначав М. Ткач, – а найбільше – у нашій звичаєвості та обрядовості. Пригадаймо славного Байду, пригадаймо чумака, що пропив ярма і навіть занозив, пригадаймо всюдисущого козака Мамая. Але пригадаймо нашу гостинність, наші свята, особливо так звані храмові, що дійшли до нас із незапам'ятних часів. У день храмового свята в селі кожна оселя щедро припрошує до столу. Цим і славен був рід – не багатством, а щедрістю» [13].

«... Українська національна музика – джерело благородства серця та чистої душі. В її основу, – зазначає І. Матюша, – покладено високу духовність і гуманність» [7]. Не меншою мірою мелос – носій краси, що відкриває світ прекрасного в природі, мистецтві моральних взаємин між людьми. Справжня музика відбиває зміст життя, яке віддзеркалюється в душі людини, бо вона й історична пам'ять, і зразок художньо-естетичного сприйняття дійсності, і могутній авторитетний вихователь молодого покоління, і невичерпна емпірична основа для історичних, психологічних, літературно-мистецьких, педагогічних, етичних та інших наукових досліджень.

Із прикрістю доводиться констатувати, що використання української народнопісенної творчості як засобу духовного виховання підростаючого покоління

й досі перебуває у стані опрацювання. І це тоді, коли соціальна значущість національного виховання дедалі зростає. Нині ми є безпосередніми свідками занепаду духовності в суспільстві, особливо серед молоді. Все більшого занепокоєння викликає розвиток такого негативного процесу серед діячів освіти. Турбує духовне зубожіння, аморальність, неглибокі інтелектуальні потреби молоді. Має рацію М. Шкіль, зазначаючи: «... біда в тому, що нові ідеали її таких молодих людей ще не встигли сформуватися. Необхідно повернути студентській молоді занедбані в останні десятиліття історичну пам'ять, мислення, домогтися глибокого пізнання нею духовних пластів рідного народу, його ідеалів» [14]. Отже, не важко спрогнозувати: якщо юнак чи дівчина позбавлені можливості вслухатися в народну мелодію, захоплюватися її красою, в майбутньому вони залишаться «глухими» до прекрасного. Можна не сумніватися, що байдужими їм стануть відчуття отчої землі та рідної культури. І як тут не згадати мудрих слів Григорія Сковороди: «Дерево без душі – дрова, трава – сіно, а людина – труп» [10].

Висновки. Як бачимо, спадщина українських культурних і громадських діячів, композиторів-класиків свідчить, що своєю суспільною та педагогічною діяльністю вони заклали підвалини національно орієнтованого навчання й виховання молодого покоління. Запропоновані ними зміст, форми й методи педагогічної роботи не втратили актуальності й нині.

Разом із тим, аналіз літературних джерел із досліджуваної проблеми переконує: питання навчання й виховання студентів музичних спеціалізацій у системі вищої освіти засобами народнопісенної творчості, зокрема регіонального музичного фольклору, досі не набула серйозного теоретичного обґрунтування як психолого-педагогічний феномен і неодмінна умова досягнення високого рівня національної сформованості майбутніх учителів музики – пропагандистів української музичної культури. Крім того, сучасні вимоги до освіти спонукають педагогів упроваджувати нові технології, покликані сприяти всебічному, послідовному та насиченому процесові національно орієнтованої підготовки фахівців-музикантів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Тому вважаємо, що особливої уваги заслуговує регіональна народнопісенна творчість, оскільки саме вона є оберегом національних звичаїв і традицій, які багато в чому визначають художньо-естетичну специфіку й культуру українського народу. Маючи яскраво виражене національне обличчя, найбільш ефективним та доступним засобом національного виховання майбутніх учителів музики може виступати музичний фольклор Волинського Полісся – цікавого й неповторного регіону, де й досі збереглися релікти матеріальної та духовної культури – пласти етнічної культури червенської Волині і давньої древлянщини (спокоївської поліської землі). Сучасному поліщукові й нині притаманні високі ідеали гармонії Природи й Людини, волелюбність, нескореність духу, краса й благородство душі, почуття дбайливого господаря, турботливого сім'янина, мудрого вихователя дітей.

Таким чином, українська народнопісенна творчість, зокрема музичний фольклор Волинського Полісся як складова не тільки української, а й усієї слов'янської духовної культури, у своєму арсеналі містить такі ідеї, засоби впливу на розум, серце й душу, за допомогою яких у педагогічних вищах України можуть успішно формуватися національно свідомі фахівці-музиканти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богачук О. А час не жде... / О. Богачук. – Рівне, 2003. – С. 20.
2. Гоголь Н. В. Собрание починений : в 6 томах Т. 6. Избранные статьи и письма / Н. В. Гоголь ; под общ. ред. С. И. Мошинского и др. ; подготовка текста и прим. А. И. Дубовикова. – М. : Гослитиздат, 1959. – 563 с.
3. Деніжна С. О. Формування музично-педагогічної культури майбутнього вчителя засобами народних традицій : дис. ... канд. пед. наук / С. О. Деніжна. – К., 1996. – 161 с.
4. Драгоманов М. П. Вибране / М. П. Драгоманов. – К., 1991. – 593 с.
5. Духнович О. В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских / О. В. Духнович // Антология педагогической мысли УССР : сб. сочинений. – М. : Просвещение, 1988. – С. 59.
6. Колесса Ф. Народна музика на Поліссі / Ф. Колесса. – К., 1970. – 417 с.
7. Матюша І. К. Національна спрямованість виховання учнів / І. К. Матюша // Початкова школа. – 1995. – № 2. – С. 4–5.
8. Неживий О. Для рідного слова: творча спадщина Б. Грінченка і проблеми національного виховання / О. Неживий. – Луганськ, 1994. – 192 с.
9. Олійник Б. Національна гідність і національне надбання / Б. Олійник // Крилиці моралі та духовна посуха. – К., 1990. – С. 252.
10. Сковорода Г. С. Вірші, пісні, байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Г. С. Сковорода. – К. : Наукова думка, 1983. – 542 с.
11. Стельмахович М. Г. Українське національне виховання / М. Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1993. – № 8. – С. 3–7.
12. Стеценко К. Початковий курс навчання дітей ногому співу / К. Стеценко. – К., 1918. – С. 3.
13. Ткач М. Таїна народних традицій / М. Ткач // Наука і культура. Україна : щорічник. – 1990. – Вип. 24. – С. 408.
14. Шкіль М. І. З любов'ю до професії вчителя / М. І. Шкіль. – К. : Вища школа, 1998. – 112 с.
15. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» № 580/2015 від 13.10.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8450/474470/>.

Дата надходження до редакції: 06.03.2017 р.

УДК 378.147.041-057.875

Лариса РАДКОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання
Інституту мистецтв Рівненського державного
гуманітарного університету

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ОСНОВА САМООСВІТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто питання організації самостійної роботи студентів ВНЗ та охарактеризовано основні фактори її мотивації.

Ключові слова: самостійна робота, студент, мотив, самоосвіта.

В статье рассматриваются вопросы организации самостоятельной работы студентов вузов, дается характеристика основных факторов ее мотивации.

Ключевые слова: самостоятельная работа, студент, мотив, самообразование.

The article deals with the organization of independent work university students and characterized the main factors motivating this work.

Key words: independent work, student, motive, self-education.

Постановка проблеми. Освітній процес в Україні – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері

вищої освіти і науки, що провадиться через систему науково-методичних і педагогічних заходів, спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвинутої особистості.

За словами Л. Гриневич, Міністра освіти і науки України, до кінця 2017 року відбудеться низка позитивних змін, що наблизять вітчизняну систему вищої освіти до європейських стандартів [8]. Проте, за словами директора Департаменту вищої освіти МОН України О. Шарова, представлені пропозиції не є чимось абсолютно новим, вони, зокрема, є частиною виконання Програми діяльності уряду і впровадження реформи, започаткованої Законом України «Про вищу освіту» [4].

Серед змін у навчальному процесі варто виокремити не лише зменшення академічного навантаження на викладачів (із 900 годин до 600) та зниження кількості годин аудиторного навантаження (із 36 до 30 на тиждень), а й збільшення годин на самостійну роботу студентів.